

Metodica predării istoriei

EXPERIENȚA ISTORICĂ A POPORULUI ROMÂN ȘI VALENȚELE SALE EDUCATIV—INSTRUCTIVE

GHEORGHE SMARANDACHE, LOUIS ROMAN, PETRU DEMETRU POPESCU

„În actualele condiții internaționale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire și răspundere a istoricilor este ca, studiind dezvoltarea societății, evenimentele istorice, să desprindă din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru pacea și progresul întregii umanități“.

NICOLAE CEAUȘESCU — 10 august 1980¹

De veacuri și milenii, disciplinele istorice se străduiesc să exprime adevărul, în limitele unui simplu fapt, ori în contextul unui întreg proces, petrecut între granițele unei țări, la scară continentală sau chiar mondială. Lărgind aria cercetării și adîncind investigația, științele istorice ajung la ultima Thule a propriilor eforturi: conturarea experienței, acumulate de fiecare popor în parte și de omenitate în ansamblu, în teribila înfruntare cu toate cîte s-au constituit în împotriviri la năzuințele lor spre progres. Studiul istoriei României demonstrează cu forță că ceea ce, în ultimă instanță, irumpe la suprafață din vălmășagul nenumăratelor evenimente și proese este atotbiruitoarea dragoste de viață a poporului, năfrînta sa luptă pentru a se menține, prin prea multele vicisitudini ale istoriei, și pentru a prospera, în pas cu întreaga lume civilizată. Aceasta este poate *summa summarum* a experienței noastre ca popor, ca stat, ca partid. Dar dacă va fi să ne oprim la cîteva laturi ale acestei enorme acumulări de concluzii istorice, atunci cum vor arăta ele? Cum ne vor povățui să dirijăm studiul școlar al disciplinei, slujite cu dragoste și devotament de cititorii acestei publicații?

1

Permanența viețuirii românești — în perimetrul definit de Carpați, Mare și Dunăre — este, desigur, coordonata fundamentală a istoriei acestui ținut și de aceea constituie structura de rezistență a poporului însuși. Este motivul pentru care orice pseudoteorie asupra trecutului său și-a propus să nege, într-o formă sau alta, tocmai continuitatea etniei fundamentale a amintitelor meleaguri. S-a afirmat, spre pildă, că românii evului mediu timpuriu — „veniți“ de nu se știe unde — ar fi fost crescători „nomazi“ de animale, care ar fi „preluat“ agricultura de la unele triburi, migrate în zona noastră. Dar preponderența decisivă în limbă

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 20, Editura Politică, București, 1981, p. 336.

a terminologiei latine vechi cu referire la agricultură, pomicultură, viticultură², meșteșugari³ etc. dovedește că românii n-au încetat vreodată a le practica, deci a fi emnamente sedentari. *Cătun. sat*⁴, *vatra* (satului), *moșie* — termeni de origine dacică — demonstrează că nici străromânii și nici străbunii lor, de-a lungul multor secole precedente, n-au fost nomazi. Materialul lingvistic amintit mărturiseste, totodată, că agricultura propriu-zisă a jucat permanent un rol important în viața poporului nostru, ceea ce se evidențiază și prin faptul că limbile regiunilor apropiate au împrumutat din română destule apelative, referitoare la agricultura mare, pomicultură, legumicultură ș.a.⁵

Veniți în contact cu străromânii în secolele VI—VII, slavii au trecut treptat — sub influența acestora — de la olăria confecționată manual și în general neornamentată, la ceramica lucrată la roată și ornată cu linii orizontale și ondu late⁶. Pe teritoriul țării noastre, metalurgia este atestată, în veacurile IV—VII, în circa 30 de puncte, iar pe parcursul secolelor VIII—XI în alte aproximativ 50 de locuri; dar tot ceea ce știm despre modul de viață al hunilor, avarilor și altor migratori nu se potrivește cu asemenea îndeletniciri; și în perioada conviețuirii româno-slave, activitatea este continuată de autohtoni, a căror tehnică — mai evoluată — se impune⁷.

Se constată, totodată, o influență relativ însemnată a lexicului păstoresc românesc asupra popoarelor din jur⁸, ceea ce se explică nu prin „nomadism” și nici prin preocuparea „exclusivă” pentru creșterea animalelor, ci prin faptul că — față de toate etniile migrate în aria noastră și ținuturile limitrofe, cu care românii au venit în contact în secolele VI—XIII, cu care au realizat schimburi materiale și culturale, transmitând unele valori proprii și preluând dintre cele ale vecinilor, ale celor cu care au conviețuit sau au intrat chiar în simbioză — civilizația lor era singura care întrunea asemenea particularități ca: purtătoarea celei mai vechi creșteri a animalelor din întreaga regiune carpato-balcanică (daco-geto-moesică), deținătoarea unei înalte prelucrări a produselor animaliere; îndeletnicirea nu se dezvoltă unilateral, mare atenție fiind acordată și bovinelor și ovinelor etc., dar desigur cu o anumită specializare regională; creșterea animalelor se realiza în strînsă imbinare cu agricultura mare, pomicultura, viticultura

² Al. Bocănețu, *Terminologia agrară în limba română...*, în „Codrul Cosminului”, Cernăuți, II, 1925, p. 127—183 et pass.; V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, Editura Academiei, București, 1975, p. 139—148, 225—226, 264—265.

³ C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, „Albatros”, 1977, p. 132.

⁴ L. Roman, în „Revista de Istorie”, 31, 8, 1978, p. 1486—1487 (și nr. 3).

⁵ Fr. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatinischen Alpen und den Karpaten*, Wien, 1879, p. 8, 10—25 (cu o contribuție a lui E. Katuzniacki).

⁶ Maria Comșa, *L'influence romaine provinciale sur la civilisation slave à l'époque de la formation des états*, în „Romanoslavica”, XVI, 1968, p. 447—460.

⁷ Șt. Olteanu, *Roumains, Slaves et nomades dans le processus de valorisation du minerai de fer du territoire roumain aux IVe—XIe siècles de n.è.*, în „Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, N.S., XXII, 1978, p. 299—302.

⁸ B. P. Hasdeu, *Scrieri istorice*, II, ed. A. Sacerdoțeanu, Editura Albatros, 1973, p. 102, 107, 111, 136; Fr. Miklosich, *loc. cit.*

etc., în condiții sedentare; ocupațiile agresate se conjugau cu o destul de înaltă dezvoltare a meșteșugurilor⁹.

Așadar, nu „veniți“ de aiurea și nu „nomazi“, ci sedentari de patru milenii, de la un capăt la altul al pământului acestuia; afirmațiile, după care majoritatea românească a Crișanei s-ar fi alcătuit abia la cumpăna secolelor XVII—XVIII, se spulberă la contactul cu analiza surselor¹⁰; izvoarele prezintă multiple dovezi de continuitate și covârșitoare majoritate numerică în părțile intracarpatiche¹¹, ca și la est de Carpații Orientali¹²; patru veacuri de stăpânire otomană în Dobrogea n-au fost în stare a înlătura faptul de referință în existența regiunii — prezența neclintită a străvechilor săi locuitori¹³, care și în anii '40—'70 ai secolului al XIX-lea — după atâtea colonizări și recolonizări, săvârșite sau încurajate de autorități — dețineau totuși, dintre nemusulmani, primul loc din punct de vedere numeric¹⁴; între Carpații Meridionali și Dunăre, permanența neamului — care a alcătuit dintotdeauna covârșitoarea majoritate a populației — este atât de stăruitoare¹⁵, încât constituirea aici a celui dintâi stat medieval independent al etniei ia firească numele acesteia — Țara Românească.

⁹ L. Roman, *loc. cit.*

¹⁰ N. Iorga, *Vechimea și originea elementului românesc în părțile Biharei (Bihorului)*, Oradea Mare, 1921, p. 2—11; A. Caciora, E. Glück, *Evoluția demografică din comitatul Arad în secolul al XVIII-lea*, în „Revista arhivelor“, L, vol. XXXV, 2, 1973, p. 315—323 etc.

¹¹ N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomastice*, București, 1933; I. Moga, *Les Roumains de Transylvanie au Moyen Age*, Sibiu, 1944, p. 12, 39—40, 116—117, 134, 136, 142—143; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismatice*, București, Editura Academiei, 1966; St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, ediția a II-a, „Dacia“, Cluj, 1972, p. 87, 114—115, 124—126; II, Cluj-Napoca, 1979, p. 457—469, 479—494 et pass.; etc.

¹² M. Petrescu-Dimbovița, *Die wichtigsten Ergebnisse der archäologischen Forschung über den Zeitraum vom 3.-10. Jh. östlich der Karpaten*, în „Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität“, ed. P. Miron, Freiburg/München, 1, 1973, p. 162—173; V. Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982; M. D. Matei, E. I. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei și din bazinul Șomuzului Mare (Secolele XI—XVII)*, Editura Academiei, București, 1982; I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II—IV e.n.*, „Junimea“, Iași, 1982; etc.

¹³ C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Muzeul regional de arheologie Dobrogea, Constanța, 1966; Anca Ghiață, *Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea în secolele XV—XIX*, în „Academia R. S. România, Memoriile Secției de științe istorice“, Seria IV, I, 1975—1976, p. 71—106; T. Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979 (Direcția Generală a Arhivelor Statului); T. Gemil, *Considerații privind aspectul demografic al zonei centrale a Dobrogei la sfârșitul secolului al XVII-lea (Pe baza unui registru financiar otoman)*, în *Comunicări de istorie a Dobrogei*, ed. A. Rădulescu, Constanța, 1980, p. 67—74 etc.

¹⁴ C. Brătescu, *Populația Dobrogei*, în *Dobrogea 1878—1928...*, „Cultura națională“, București, 1928 („Analele Dobrogei“, IX, 1, 1928), p. 227 (nota), 233—235; I. Bitoleanu, Gh. Dumitrașcu, *Românii din Dobrogea și manifestări ale conștiinței lor naționale la începutul epocii moderne*, în „Revista de Istorie“, 29, 6, 1976, p. 869—872 (și nr. 38) etc.

¹⁵ D. C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, Editura științifică, București, 1973, p. 33—40; Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în sud-vestul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Editura Aca-

Ce rezultă din toate acestea? Țara a fost totdeauna, ca și azi, parte inseparabilă a personalității poporului și a fiecăruia dintre noi. Statul — care se revendică de la patru mii de ani de existență neclintită a poporului său și are drept cîrmaci un Partid Comunist sudat cu acesta și militant eroic pentru năzuințele lui cele mai înalte — un astfel de stat este tare în dreptățile sale inalienabile și poate înfrunta orice furtuni. Și reciproca: a cultiva în rîndurile oamenilor, mai ales ale tinerei generații, cunoștințe ferme asupra istoriei noastre și asupra locului său în desfășurările universale este nu numai o trebuință inexorabilă; ea este și o cerință dreaptă, căci această istorie constituie cel mai minunat dintre poemele scrise de oamenii pămîntului. Și încă un învățămînt; viața ne impune a adăuga — la cele ce s-au adus pînă acum — noi și noi dovezi peremptorii ale permanenței noastre; a demonstra, mai profund și mai larg, falsitatea diverselor teze tendențioase, mai vechi și mai noi; a construi întreaga acțiune — începînd de la operele erudite, trecînd prin publicațiile de largă audiență și ajungînd la practica didactică — pe temeiurile exclusive ale științei, ale argumentelor sale riguroase, granitice.

2

Învățămintele de viață ale poporului s-au constituit și s-au acumulat în contextul acestei permanențe. Valuri cît muntele s-au tălăzuit, dar stîncă a rămas — acesta este elementul fundamental al experienței noastre, dar el alcătuiește numai aversul lucrurilor. Iar reversul lor este nu mai puțin semnificativ: tocmai în asemenea neînchipuit de grele circumstanțe istorice, țara și-a făurit destinul și, înainte de toate, unitatea sa.

Legăturile multilaterale între provinciile românești s-au intensificat continuu de-a lungul întregului ev mediu, procesul obiectiv reflectîndu-se în conștiința oamenilor din întreaga arie carpato-ponto-dunăreană, ei știindu-se părți ale aceluiași trup. Stringerea laolaltă a părților constitutive ale acestuia, sub conducerea lui Mihai, pornea deci de la realități incontestabile și corespundea totodată dezvoltării progresiste a societății românești, potența procesului care, de multă vreme, ducea ineluctabil la apropierea continuă și unirea provinciilor-surori, accentua reflectarea lui în conștiința oamenilor, le intensifica eforturile pentru realizarea lui. Toate împrejurările esențiale de viață din secolele XVII—XVIII, interne și europene, apropiau forțele înaintate din țările române, le împingeau la unitatea de luptă, fără de care nu se putea nici menține ființa de stat, nici păstra și lărgi autonomia, nici recuceri independența. Lupta împotriva imperiilor cotropitoare se împletea strîns cu lupta antifeudală. Se formau și se dezvoltau astfel treptat elementele de unitate și în plan spiritual, și în cel social-politic. Acestei tendințe

demiei, București, 1974; I. Donat, *The Romanians South of the Carpathians and the Migratory Peoples in the Tenth-Thirteenth Centuries*, în *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, ed. M. Constantinescu, St. Pascu, P. Diaconu, Editura Academiei, București, 1975, p. 277—298 etc.

Pentru ansamblul problemei, la scara întregii lumi românești: Șt. Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, „Facla”, Timișoara, 1974, p. 30—44; N. Stoicescu, *Continuitatea românilor. Privire istoriografică: istoricul problemei, dovezile continuității*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980; I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981 etc.

ii dădea glas reluarea, în forme specifice, a ideii Viteazului de către Matei Basarab-Rákóczești-Vasile Lupu, Constantin Brîncoveanu, Dimitrie Cantemir ș.a. Tendința apărera evidentă chiar și în acțiunea unor domni fanarioți, ce urmăreau a-și introduce puterea în ambele Principate extracarpatiche, drept pentru care întruneau în propriul blazon atît Bourul, cît și Corbul.

Eforturile eliberatoare — la nivel popular și boieresc — la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea, în legătură cu înfruntarea dintre imperiile limitrofe, duc firesc și la inițiative comune moldo-muntene. Iar cînd lui Horea i se atribuie năzuința de a fi „Rex Daciae“, ideea rezultă desigur din logica evenimentelor, căci numai în urmă cu cîțiva ani — la 1779 — cancelaria aulică ardeleană din Viena constatase „strînsa legătură dintre Marele principat al Transilvaniei și provinciile vecine ale Munteniei și Moldovei...¹⁶, pe cînd extinderea răscoalei este pusă — la 16 noiembrie 1784, de către Tabla comitatului Tîrnava — în legătură cu îndemnul căpeteniilor către țărani ardeleni „că Transilvania, fiind a lor și din vechime, să o ia în stăpînire“¹⁷. La 5 aprilie 1821, Tudor cere mitropolitului și vel vistierului muntean să stabilească legături cu boierii moldoveni „ca unii ce sintem de un neam, de o lege... ca, fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorindu-ne unii pe alții“¹⁸. Iar la 1848, M. Kogălniceanu sublinia că unirea Moldovei cu Țara Românească este „cheia bolței, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național...“¹⁹. În cursul veacului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, sint activ elaborate ideile fundamentale ale conștiinței naționale românești; pentru formarea și dezvoltarea ei în rîndurile poporului, mijloacele culturii sint larg puse în mișcare; în lupta de eliberare socială și națională, desfășurată sub conducerea unor patrioți luminați, se formează națiunea, una și nedespărțită în toată lățimea pămîntului său, caracterul unitar al revoluției din 1848—1849 fiind semnul sigur al maturizării procesului²⁰.

Și atunci este limpede că aserțiunile — ce s-au făcut auzite în anii din urmă, prin unele publicații străine, după care Țara Românească, Moldova și Transilvania nu erau, la începutul veacului al XIX-lea, decît niște „state vecine“, unirea lor ulterioară operîndu-se numai prin amestecul interesat al unor puteri europene — că asemenea aserțiuni vin direct în conflict cu realitățile, cu procesul legic de formare a națiunii, care intra firesc în drepturile sale, prin lupta poporului de constituire a statului național modern (1859), de cucerire a independenței sale și de unire a Dobrogei cu Patria-Mumă (1877—1878), de înfăptuire a Unirii celei Mari (1918).

În confruntarea cu toate intemperiiile social-politice ale vremurilor, țara a acumulat astfel o dură experiență. În ce constă valoarea ei? „Din îndelungata

¹⁶ L. Moga, *Politica economică austriacă și comerțul Transilvaniei în veacul al XVIII-lea*, în „Anuarul Inst. de ist. naț.“, Cluj, VII, 1936—1938, p. 144.

¹⁷ „Revista arhivelor“, XI, 1, 1968, p. 143, 145.

¹⁸ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, ed. A. Oțetea, II, Editura Academiei, 1959, p. 33, nr. 16.

¹⁹ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, IV, București, 1903, p. 109.

²⁰ V. Maciu, *Caracterul unitar al revoluției din 1848 în țările române*, în „Studii. Revistă de istorie“, 21, 5, 1968, p. 821—842; *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, ed. Cornelia Bodea, I—II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982 etc.

și zbuțumata istorie a poporului român se poate trage concluzia, mai generală, că dominația și ocupația străină, oricât ar dura, nu pot împiedica manifestarea comunității de interese a unui popor, păstrarea specificului său, formarea națiunii și a statului național unitar. Acestea sînt legități obiective în dezvoltarea oricărui popor²¹. Unitatea țării și societății este una dintre cele mai mari cuceriri ale istoriei noastre; ideea că „unirea face puterea” — transmisă din generație în generație — a devenit o convingere, scumpă poporului nostru: unirea trebuie deci continuu consolidată. Nimeni nu ne-a dăruit cele cîte le avem; poporul, 1orțele sale înaintate din fiecare perioadă le-au cucerit pas cu pas. Extrapolarea este atunci necesară: orientarea P.C.R., a tovarășului Nicolae Ceaușescu de ridicare puternică a activității creatoare a națiunii române, a naționalităților conlocuitoare este garanția sigură a transpunerii în viață a hotărîrilor Congresului al XII-lea (noiembrie 1979) și Conferinței Naționale (decembrie 1982) ale partidului; cauza păcii și progresului omenirii — grav amenințate de acțiunile cercurilor Imperialiste, belicoase, revanșarde, profasciste — poate prospera numai prin intensificarea acțiunii unite a tuturor popoarelor lumii, creșterea rolului țărilor mici și mijlocii, sporirea aportului țărilor în curs de dezvoltare, a mișcării de nealiniere la rezolvarea tuturor problemelor ce agită contemporaneitatea.

3

Una dintre particularitățile istoriei României rezidă în permanenta predominare numerică pe teritoriul său a uneia și aceleiași etnii: în vremurile mai vechi daco-geții; cînd straiile lor au preluat sigiliul Romei, au fost străromânii, apoi românii. În aria așezărilor acestora s-au statornicit, de-a lungul vremurilor, diferite alte neamuri, definitorie pentru civilizația românească fiind colaborarea oamenilor muncii, indiferent de limba maternă, în lupta pentru dezvoltarea patriei comune, împotriva exploatării și asupririi, în contextul largii ospitalități oferite; este ceea ce — în ciuda unor limite ce-i îngustau orizontul — o exprima totuși prea bine cel care, cei dintii cu mijloacele științei, s-a aplecat asupra fenomenului²². Mare-i este de aceea mirarea și necazul lui Petru Șchiopul, întilnind cu totul alte concepții și obiceiuri în Europa Centrală, unde poposește după încheierea, în august 1591, a celei de-a treia și ultimei sale domnii la Țara Moldovei; arhiducele Ferdinand îi ceruse trecerea fiului la catolicism, la care, în 1592, fostul voievod protestează cu bunul simț al oamenilor de-acasă: „în părțile noastre sînt multe legi și învățături, și toate sînt în pace”²³.

Situația la noi este diferită, față de cea întilnită pe multe alte meridiane. Acțiunile, la care au participat diversele neamuri ale pămîntului, sînt multe și eiocvente pentru spiritul acestei societăți: la marile răscoale medievale ardelene au luat masiv parte țărani români, secui, maghiari, sași, înfruntînd laolaltă asupritorii comuni; transmigrația la sud și est de Carpați, din teritoriile Transilvaniei — proces care a potențat legăturile dintre ținuturile noastre — a cuprins,

²¹ Nicolae Ceaușescu, în *Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. 1—2 iunie 1982*, Editura Politică, București, 1982, p. 19.

²² B. P. Hasdeu, *Istoria toleranței religioase în România*, ediția a II-a, București, 1868.

²³ N. Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, ediția a III-a, „Datina românească”, Văleni de Munte, 1932, p. 216.

alături de o mulțime de români, și un număr relativ însemnat de persoane din alte etnii ale provinciei; ostașii secui au luptat cu credință, împlinind poruncile lui Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul; între culturile și graiurile transilvănene veacul de mijloc a creat numeroase interferențe, iar româna era larg cunoscută de toate etniile etc.

La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, pe Cimpul lui Horea de lângă Alba Iulia, se citește în fața unei imense mulțimi și se aprobă unanim *Rezoluția* care, decretând unirea românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, precum „și a tuturor teritoriilor locuite de dinșii cu România“, adaugă imediat „ca principii fundamentale la alcătuirea noului stat român... :

1. Deplina libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie, prin indivizi din sânul său, și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării, în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate confesională pentru toate confesiunile din stat²⁴.

Aceste idei — a căror măreție se conturează pe deplin, dacă ne reamintim că erau formulate și încuviințate de poporul, care veacuri de-a rîndul fusese lipsit de drepturi elementare și considerat „tolerat“, în propria patrie, de către clasele stăpînitoare de alte neamuri — aceste idei arată limpede că și acum, cînd sunase ceasul eliberării, românii știau să disjungă pe asupritori de „popoarele conlocuitoare“, cu care și înainte, în vremurile de împilare, se înțelesese și conlucrase. Principiile sînt întîmpinate cu satisfacție de proletariatul revoluționar, de opinia publică înaintată. La 13/26 februarie 1919, Comitetul Executiv provizoriu al Partidului Socialist și Comisia centrală provizorie a Sindicatelor din România declară: „Salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte“²⁵. Cînd grupările de extremă dreaptă se dedau la provocări naționaliste, N. Iorga le înfierează ca iresponsabile: „Nici un om nu poate fi jignit fiindcă aparține altei națiuni și altei religii... Toleranța noastră, aș zice mai mult: bunăvoința noastră, a celor cari sîntem mai mulți, deci mai tari și desigur mai favorizați, cu toată egalitatea egală, e un mijloc de a consolida un stat, în care încercările de deznaționalizare sînt și o faptă rea, și o prostie“²⁶. Era firească deci atitudinea maselor naționalităților conlocuitoare, a reprezentanților lor înaintați: încuviințarea întregirii statului național unitar român și respingerea îndemnurilor contrarii ale unor elemente șovine, legate de fostele cercuri dominante²⁷.

Desființarea raialelor Brălla, Giurgiu și Turnu, în cursul și după războiul din 1828—1829, lichidează stăpînirea otomană aici, dar nu poate aduce desțărarea

²⁴ *Marca unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1 decembrie 1943 (actele comunicate de Z. Păclișanu), p. 109—110.

²⁵ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, ed. I. Popescu-Puțuri, Editura Politică, București, 1966, p. 166—167.

²⁶ N. Iorga, în „Neamul românesc“, 31 octombrie 1922 (ap. L. Cursaru, *N. Iorga — călător prin țară*, în N. Iorga, *România cum era pînă la 1918*, I, Editura Minerva, București, 1972, p. XXXI—XXXII).

²⁷ C. Göllner, I. Covaci, A. Deac, în 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, ediția a III-a, ed. I. Popescu-Puțuri, A. Deac, Editura Politică, București, 1978, p. 635—667; M. Mușat, I. Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, ediția a II-a, Editura Politică, București, 1976, p. 305—306, 308—309 etc.

turcilor, rămași în număr relativ însemnat în Țara Românească (la 1859—1860, se recenzează 1 243 de persoane de confesiune mahomedană)²⁸. Tot așa și în Dobrogea: în timpul războiului din 1877—1878, cea mai mare parte a populației musulmane se retrage spre sud și satele ei sînt distruse²⁹, dar se reîntoarce în masă de îndată ce ostilitățile iau sfîrșit și se instaurează administrația românească (la 1879, se consemnează 23 033 de turci și tătari)³⁰. În partea de nord a Transilvaniei, cotropită de horthyști, genocidul a făcut ravagii³¹, în timp ce — chiar în condițiile regimului fascist antonescian — presiunile hitleriste n-au putut duce în România la hecatombele din alte țări ocupate, aici găsindu-și salvarea chiar și grupuri de evrei din Transilvania de nord, precum și din Polonia ocupată de hitleriști, ceea ce se explică — printre altele — și prin omenia tradițională a națiunii³².

Avem de-a face, prin urmare, cu o altă importantă fațetă a bogatei experiențe populare, ale cărei semnificații pot fi urmărite pe multe linii. Rezolvarea deplină a problemei naționale în patria noastră, asigurarea egalității reale în drepturi și datorii a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate — fruct al victoriei revoluției și construcției socialiste, al aplicării create de către P.C.R. a socialismului științific — are, totodată, adînci rădăcini istorice, care au înlesnit și călăuzit soluțiile, eficientizîndu-le totodată rezultatele. Sîntem un singur popor, unit prin istorie și năzuințe, dificultăți și victorii comune și vom continua cultivarea relațiilor, statornicite de veacuri și ridicate pe o treaptă superioară de noua orînduire, conștienți de faptul că aceasta este o nobilă și importantă datorie pentru azi și pentru mîine, a cărei împlinire se repercutează benefic în substanța rînduieiilor noastre și vestește întregii lumi virtuțile socialismului.

4

S-a acordat, în paginile anterioare, o mai largă atenție cîtorva dintre cele mai importante aspecte ale marelui experiențe românești. Cum spațiul, rezervat articolului, nu permite o extensiune similară pentru toate laturile ce-ar trebui investigate, nu ne rămîne decît să mai creionăm elementele definitorii numai pentru alte cîteva.

Poporul acesta a fost totdeauna și pretutindenea factor de civilizație, puternic creator de bunuri materiale și spirituale. Chiar și atunci cînd s-a revărsat peste Carpații nordici, creînd, în veacurile XIII—XVI, numeroase sate în sudul Poloniei, și acolo și-a păstrat propria organizație administrativă, judiciară („jus

²⁸ „Anale statistice pentru cunoștința României“, VI, 1865, p. 38—39.

²⁹ Col. Șt. Fălcoianu, c. M. Kogălniceanu, 19 octombrie 1878 (Bibl. Acad., Manuscrise, *Arhiva D. A. Sturdza*, XVI, Varia 150, f. 3—25; compară și Varia 180, 182, 185).

³⁰ *Statistica din România. Indicile comunelor din Dobrogea*, București, 1879, p. 3.

³¹ Gh. I. Bodea, L. Vajda, în *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940 — octombrie 1944)*, ed. Gh. Zaharia, L. Vajda, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 55—81; I. Spălăteliu, *Ocupația horthystă în nordul Transilvaniei (1940—1944)*..., în „Contemporanul“, nr. 17 (1642), 28 aprilie 1978, p. 4, 8 etc.

³² Gh. Zaharia, 6 septembrie 1940—23 August 1944. *Anii cei mai întunecați*, în „Magazin istoric“, VIII, 7 (88), 1974, p. 22—28; N. Minei, *Barbaria cu față nazistă*, în A. Kerețki, Maria Covaci, *Zile însingurate la Iași (28—30 iunie 1941)*, Editura Politică, București, 1978, p. 5—27 etc.

valachicum³³) și bisericească, și acolo a realizat o însemnată operă civilizatorie prin păstorit, defrișarea pădurilor și plutăritul lemnului pentru construcție, prin agricultură și meșteșuguri³³. În Banat, în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, executarea, în cadrul robotei, de către țărani români — a uriașelor lucrări publice de regularizare a cursurilor Tisei și afluenților săi, precum și de secare a întinselor mlaștini din cîmpie — a constituit temelia civilizației agrare a provinciei, ca și a îmbunătățirii aici a sănătății publice³⁴; și așa peste tot și-n toate vremurile. Creator al unei impresionante culturi originale, care farmecă prin înălțimea ideilor și frumusețe, poporul român și-a modelat întreaga ambianță după legile esteticii. Sint tot atâtea temeluri ale înțelegerii operei creatoare, realizate în anii socialismului în toate domeniile, dar și ale formării tinerei generații în spiritul muncii, respectului pentru creația înaintașilor, curățeniei sufletești.

Țara a luptat întotdeauna, cu demnitate, pentru independență, amintirea vie în popor a eroismului trecutului aducînd pînă la noi tensiunea diferitelor momente de cumpănă, rolul hotărîtor al maselor, vitejii individuale, personalitatea marilor comandanți și oameni politici. Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă la 23 August 1944 a creat condițiile lichidării dominației imperialiste și cuceririi deplinei independențe, marcată de eroismul armatei în dreptul război antihitlerist. Transformările revoluționare — înfăptuirea revoluției democratice și a celei socialiste, construirea socialismului și făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — au creat fundamentul de beton al capacității de apărare a statului în orice circumstanțe. Înfruntarea nenumăratelor primejdii ale trecutului a creat mari greutăți muncii noastre productive, constructive, dar n-a putut-o opri: „Din istoria patriei noastre este cunoscut că întotdeauna poporul român lucra ca să-și asigure existența și dezvoltarea, dar avea și arma lîngă el ca să se apere, în caz de nevoie. Deci trebuie să perfecționăm aceste tradiții ale înaintașilor în noile condiții și să facem ca armata noastră să participe la activitatea de dezvoltare a patriei și să fie și gata să ia arma în mînă să o apere — dacă e nevoie —, dar împreună cu întregul popor”³⁵. Căci alt învățămînt al istoriei noastre este faptul că izbînzile au venit tocmai prin manifestarea acestui sprijin total al întregii țări, istoria fiindu-ne definită de războiul întregului popor, ceea ce se continuă prin „orientarea generală a partidului și statului nostru privind participarea întregului popor la apărarea patriei, în cazul unei agresiuni imperialiste”³⁶. Avem o îndelungată tradiție, care servește cu generozitate mijloacele necesare pentru educarea copiilor,

³³ I. I. Nistor, *Migrațiunea românească în Polonia în secolul XV și XVI*, în „Analele Acad. Rom., Mem. Sect. Ist.”, s. III, t. XXI, 1939, p. 89—110; Șt. Mețes, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX...*, Editura științifică, București, 1971, p. 25—44 etc.

³⁴ I. Negru, *Contribuție la cunoașterea Banatului (Jurnalul de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea)*, în „Revista Institutului Social Banat — Crișana. Buletin istoric”, Timișoara XI, iulie-august 1943, p. 76—77, 108 (hartă); idem, *Politica aplicată de Imperiul habsburgic în problemele populației în Banat (1716—1867)*, în „Revista de Istorie”, 35, 11, 1982, p. 1257.

³⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la convocarea bilanț a activului cadrelor de bază ale armatei*, în „Scinteia”, 5 martie 1983, p. 3.

³⁶ *Ibidem*, p. 1.

adolescenților și tineretului în spiritul slujirii devotate, în orice condiții, a patriei socialiste.

Războaiele, pe care am fost siliți să le purtăm împotriva expansiunii diferitelor state, au urmărit apărarea propriului pământ, iar nu cotopirea altuia; permanent ne-a caracterizat străduința spre relații de bună vecinătate și colaborare cu toți vecinii și numai nevoia cea mai de pe urmă ne-a determinat a riposta cu arma. Definind această trăsătură caracteristică, Neagoe Basarab scria: „Iar deaca veți vedea că cu cuvintele voastre cele bune și dulci nu veți putea potoli voia și porunca aceluia ce va fi trimes solii aceia la voi, ci tot vă va sta împotrivă, deacii voi să nu vă dați cinstea voastră lor, ci să eșiți la dinșii hrăburi..., că mai bună iaste moartea cu cinste, decît viața cu amar și cu ocară. Nu fireți ca pasărea cea ce să cheamă cucu, care-și dă oaoală dă le clocescu alte păsări și-i scot pui, ci fiți ca șoimul și vă păziți cuibul vostru”³⁷. În altă vreme și-n alte împrejurări istorice, principiile colaborării ca toate popoarele, în scopul salvării independenței și suveranității naționale, apărării hotarelor țării și păcii în lume, au călăuzit activitatea lui Nicolae Titulescu. De-a lungul vremurilor, luptătorii pentru independența țărilor din această parte a continentului au găsit în țările române nu numai locul salvării, dar și baza ospitalieră a pornirii propriilor acțiuni și, mai ales, colaborarea prietenească în lupta comună pentru libertatea socială și națională, împotriva împilatorilor de veacuri. Mișcarea muncitorească din România, P.C.R. au ridicat această tradiție la înălțimea luptei revoluționare proletare comune, împotriva exploatării burghezo-moșierești, la altitudinea luptei pentru socialism, în spiritul întraajutorării frățești. Politica externă a P.C.R., care a adus Republicii o autoritate internațională fără precedent, este nu numai rezultatul analizei lucide, înțelepte a relațiilor din lumea contemporană, ci și al unei tradiții, adînc înrădăcinate în popor, din veacurile care ne-au precedat. Este temeiul desfășurării unei bogate munci formative în rândurile noilor generații, în spiritul apărării ferme a intereselor patriei și a păcii în lume; în spiritul prieteniei și colaborării cu toate popoarele; în spiritul preluării a tot ceea ce este valoros în experiența mondială, pentru a dezvolta mai rapid patrimoniul național, dar și al măririi contribuției noastre la tezaurul universal.

*

Șase fațete, schițate în paginile precedente — permanența, unitatea, conc lucrarea interetnică, creația, independența și buna vecinătate — nu constituie, evident, decît o mică parte a temei. Numeroase alte aspecte sînt, de asemenea, de luat în considerare: viața culturală, științifică, artistică, militară, administrativă, școlară din țara noastră; constituirea și traiul colectivităților umane (cătune și sate, țirguri și orașe, manufacturi și fabrici) etc. Este de abordat lupta revoluționară, istoria mișcării muncitorești, a P.C.R.; s-a acumulat o largă experiență a construcției socialiste, a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, a contribuției R. S. România la rezolvarea problemelor internaționale, o bogată experiență în colaborarea cu țările socialiste, cu țările în curs de dez-

³⁷ *Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ed. Florica Moisil, D. Zamfirescu, G. Mihăilă, Editura Minerva, București, 1971, p. 278 (r. 10—14. 38—42).

voltare, cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea socială ; este deosebit de important aportul P.C.R. la realizarea unei unități de tip nou în mișcarea comunistă și muncitorească internațională ș.a.m.d. •

Chiar și analiza cîtorva probleme numai realizează totuși o bază suficientă pentru a conchide asupra uimitoarei bogății de experiență istorică a poporului român, pentru a sublinia necesitatea grijei continue a celui ce-i frecventează palatele imense, de a desprinde fără încetare concluzii pentru prezent și viitor, pentru formarea în spirit responsabil a tinerei generații.